

Agnieszka PIEKUTOWSKA

Uniwersytet w Białymstoku

piekutowska@uwb.edu.pl

MAŁY RUCH GRANICZNY – KONSEKWENCJE DLA REGIONÓW PRZYGRANICZNYCH

ABSTRACT Local border traffic at the Polish section of the European Union external border as a factor influencing the development of border regions

It is in the interest of the European Union and Poland to ensure that the borders with its neighbors are not a barrier to trade, social and cultural interchange or regional cooperation. Such indication was included in the preamble of the Regulation No. 1931/2006 of the European Parliament and of the Council laying down rules on local border traffic at the external land borders of the Member States. The institution of local border traffic is very popular among the citizens of border areas. Thus – in the light of scale of the phenomenon – numerous questions arise: whether (in the economic dimension) the balance of the consequences of the implementation of the agreements on LBT is positive? Does an asymmetry of benefits take place, ie. the implementation of the agreement is more beneficial for one of its sides? Given the above views, the purpose of this article is the assessment of the economic consequences of its implementation (on the background of the prerequisite for the establishment of the LBT).

Słowa kluczowe: mały ruch graniczny, regiony przygraniczne, granica zewnętrzna UE

Keywords: local border traffic, border area, EU external border

WPROWADZENIE

W interesie Unii Europejskiej, a także Polski, której część granicy stanowi zewnętrzną granicę UE, leży zagwarantowanie, aby granice z państwami sąsiadującymi nie stanowiły barier dla handlu, wymiany społecznej czy współpracy regionalnej. Przesłanki te zawarte zostały w preambule rozporządzenia nr 1931/2006 ustanawiającego przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich.

Instytucja małego ruchu granicznego (MRG) cieszy się dużą popularnością wśród obywateli zamieszkujących obszary przygraniczne. Rodzą się – m.in. w świetle skali zjawiska – liczne pytania: czy w wymiarze ekonomicznym bilans konsekwencji realizacji umów o MRG jest pozytywny?, czy występuje asymetria korzyści, tj. realizacja umowy jest bardziej korzystna dla jednej z jej stron?, czy istnieje możliwość zwiększenia korzyści (w świetle praktyki niewykorzystywania przez państwa zawierające umowy dwustronne w celu wdrożenia zasad MRG wszystkich dopuszczalnych ułatwień)?

Biorąc powyższe pod uwagę, celem artykułu jest próba oceny ekonomicznych efektów realizacji umów o MRG. Uwzględniając tak określony cel, główna hipoteza przyjmuje następujący kształt: instytucja małego ruchu granicznego może być uznana za skuteczny instrument pobudzający rozwój regionów przygranicznych. Tak skonstruowana hipoteza implikuje następujące metody badawcze: analizę danych statystycznych (w tym statystyk Straży Granicznej) oraz analizę literatury przedmiotu. Przytoczone zostaną także wyniki badań jakościowych przeprowadzonych *w Konsulacie RP w Kaliningradzie, w Konsulacie RP we Lwowie i Konsulacie RP w Łucku na Ukrainie w lipcu 2013 r. w ramach projektu „Mały ruch graniczny na polskim odcinku zewnętrznej granicy Unii Europejskiej”*¹.

I. WSCHODNIA GRANICA POLSKI ZEWNĘTRZNĄ GRANICĄ UNII EUROPEJSKIEJ – REPERKUSJE DLA REGIONÓW PRZYGRANICZNYCH

Sytuacja regionów przygranicznych – definiowanych jako część przestrzeni geograficznej, którą wyróżnia położenie wzdłuż granicy państwowej² – w świetle teorii niemieckiego geografa Waltera Christallera i niemieckiego ekonomisty Augusta Lösch'a oceniana jest jako mniej korzystna niż sytuacja obszarów położonych w głębi danego kraju. Jednakże przygraniczne położenie może stanowić także atut danego regionu, okoliczność, która będzie sprzyjała jego rozwojowi i pozwoli przynosić korzyści w postaci efektu synergii. Efekt ten może być rezultatem dostępu do zróżnicowanych zasobów regio-

¹ Projekt „Mały ruch graniczny na polskim odcinku zewnętrznej granicy Unii Europejskiej” pod kierownictwem dr hab. Mieczysławy Zdanowicz, prof. UwB – finansowany przez NCN (umowa nr N N110 189040).

² A. Miszczuk, *Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego*, Lublin 2013, s. 59.

nów leżących po dwóch stronach granicy – tańszej siły roboczej, rynku zbytu czy np. oferty kulturalnej i turystycznej. Warunkiem niezbędnym zaistnienia efektu synergii jest jednak otwartość granicy³.

Przyjmując, że poziom rozwoju społeczno-gospodarczego regionu przygranicznego zależy od funkcji granicy (której wyrazem jest m.in. określony stopień jej sformalizowania i otwartości), zauważyć należy, że funkcje granic ulegają zmianie. W efekcie tych zmian wpływ oddziaływania granicy na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego regionu także jest zmienny⁴. Przykładem ilustrującym taki proces jest zmiana funkcji granic Polski na skutek jej przystąpienia do Unii Europejskiej i strefy Schengen. Skutkiem wprowadzonych zmian polska granica państwowa na odcinku z Ukrainą, Białorusią i Rosją stała się zewnętrzną granicą UE. Co symptomatyczne, wyróżnienie granic wewnętrznych i zewnętrznych wpisuje się w typologię granic Leszka Sidorowicza, który wyróżnił dwa typy granic: granice nieodczuwalne i odczuwalne. Te pierwsze cechują się brakiem formalnych obostrzeń i kontroli, w odniesieniu zarówno do przepływu osób, jak i towarów. Sytuacja taka stwarza korzystne warunki do nawiązania współpracy regionów przygranicznych, dając możliwość minimalizacji negatywnych aspektów ich peryferyjnego położenia. Temu typowi granicy przeciwstawiany jest drugi typ – granicy odczuwalnej, charakterystycznej dla północnej i wschodniej granicy Polski z krajami niebędącymi członkami UE⁵, która – jak już zostało zaznaczone – w skutek akcesji Polski do Unii Europejskiej zmieniła swój status i stała się jednocześnie granicą zewnętrzną Unii.

Akcesja Polski do UE i związanie całością dorobku prawnego UE przyniosło szereg konsekwencji – także w wymiarze funkcjonowania polskich granic państwowych. Zasadne staje się wskazanie, jak pod wpływem regulacji unijnych przebiegał proces kształtowania się granicy zewnętrznej UE na odcinku granicy polsko-ukraińskiej, polsko-białoruskiej oraz polsko-rosyjskiej. Warto podkreślić, iż pewne zasady odnoszące się do funkcjonowania polskich granic państwowych mających stać się zewnętrznymi granicami UE zostały wprowadzone przed akcesją Polski do Unii Europejskiej, w ramach procesu dostosowania prawa polskiego do *acquis communautaire*, warunkującego akcesję. W ramach procesu dostosowania Polska na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 574/1999 z 12 marca 1999 r.⁶ była zobligowana do wprowadzenia obowiązku wizowego w stosunkach z Rosją, Białorusią i Ukrainą. Stało się to 1 października 2003 r. Warto przy tym dodać, iż w stosunkach z Białorusią i Rosją wprowadzeniu wiz towarzy-

³ R. Szul, *Rola granicy w gospodarce – próba ujęcia teoretycznego*, [w:] *Rola granicy i współpracy transgranicznej w rozwoju regionalnym i lokalnym*, red. A. Mync, R. Szul, Warszawa 1999, s. 227–228; E. Miłkuła-Bączek, *Czynniki ograniczające i aktywizujące współpracę transgraniczną Polski i Ukrainy*, [w:] *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych*, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2008, s. 115.

⁴ Ł. Wróblewski, *Peryferyjność geograficzna a peryferyjność ekonomiczna regionu przygranicznego*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2012, nr 113, s. 2.

⁵ L. Sidorowicz, *Znaczenie granic państwowych w warunkach otwartości gospodarek na wymianę handlową*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” 2010, nr 1 (4), s. 174–175.

⁶ *Rozporządzenie Rady (WE) nr 574/1999 z dnia 12 marca 1999 r. określające państwa trzecie, których obywatele podlegają obowiązkowi wizowemu przy przekraczaniu granic zewnętrznych Państw Członkowskich*, Dz.U. UE L 72, 18 III 1999.

szyło ustanowienie między państwami – na zasadzie wzajemności – opłat wizowych. Wizy dla obywateli Ukrainy były bezpłatne⁷. Zmiany te wskazują, iż polska granica państwowa nabierała cech zewnętrznej granicy UE już na etapie procesu harmonizacji przedakcesyjnej⁸.

Dodatkowo należy zaznaczyć, iż w 2006 r. doszło do podpisania dwóch umów międzynarodowych, których stroną była sama Wspólnota. Umowy te przewidywały ułatwienia wizowe między Wspólnotą a Rosją (umowa z 25 maja 2006 r.) oraz między Wspólnotą a Ukrainą (z 18 czerwca 2007 r.). Celem tych umów było wprowadzenie ułatwień w wydawaniu wiz, jednakże – co istotne – umowy te zawierały postanowienia regulujące wysokość opłat wizowych na kwotę 35 euro. Regulacje te oznaczały więc konieczność wprowadzenia opłat w stosunkach z Ukrainą oraz podniesienia opłat do tymczasowych w stosunkach z Rosją i Białorusią. Paradoksalnie zatem umowy o ułatwieniach wizowych okazały się instrumentem utrudniającym przepływ osób na polskiej granicy wschodniej⁹.

21 grudnia 2007 r. Polska została w pełni objęta dorobkiem Schengen. Skutkiem pełnego przyjęcia *acquis* Schengen przez Polskę było uszczelnienie jej granic na odcinkach stanowiących zewnętrzną granicę UE i zaostrzenie kontroli granicznych¹⁰.

Wzrost cen wiz, wymóg przedstawienia większej liczby dokumentów przez osoby przyjeżdżające do Polski, bardziej skomplikowana procedura przyznawania wiz to problemy, jakie pojawiły się wraz z wejściem Polski do strefy Schengen, które dotyczyły cudzoziemców chcących przyjechać do Polski¹¹. Przykład funkcjonowania Konsulatu Generalnego RP w Grodnie wskazuje, że wprowadzenie nowych zasad wydawania wiz spotkało się z brakiem zrozumienia, a także zarzutami celowego tworzenia barier przez Polskę w kontaktach ze społeczeństwem sąsiedniego kraju; wśród kosztów, które pojawiły się w pierwszym okresie funkcjonowania strefy Schengen, znalazły koszty o charakterze wizerunkowym¹².

Omówione etapy procesu kształtowania się zewnętrznej granicy UE na odcinku granicy Polski z Rosją, Białorusią i Ukrainą na skutek akcesji Polski do UE i związania całością dorobku prawnego Schengen znajdują odzwierciedlenie w zmianach ruchu osobowego. Ilustracja tych zmian została przedstawiona na wykresie 1.

⁷ A. Piekutowska, T. Dubowski, *Wschodnia granica Polski zewnętrzną granicą UE – konsekwencje dla ruchów migracyjnych do Polski*, [w:] *Granice wewnętrzne i zewnętrzne Unii Europejskiej*, red. J. Jańczak, M. Musiał-Karg, Poznań 2011, s. 217.

⁸ T. Dubowski, *Granica polsko-rosyjska jako granica zewnętrzna Unii Europejskiej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2011, z. 9: *Przyjazna granica niezbędnym elementem wzmacniania stosunków społeczeństw Polski i Rosji*, s. 82.

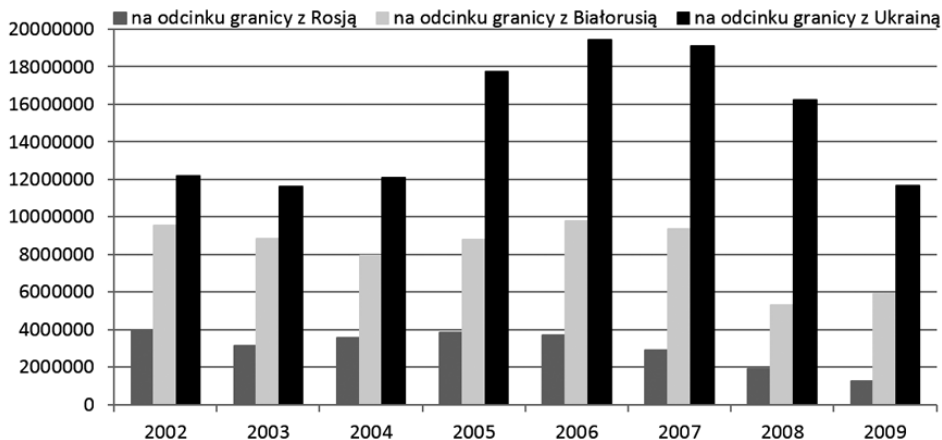
⁹ A. Piekutowska, T. Dubowski, *Wschodnia granica Polski...*, s. 219.

¹⁰ P. Rosik, *Dostępność lądowa przestrzeni Polski w wymiarze europejskim*, Warszawa 2012, s. 78, *Prace Geograficzne PAN*, 233.

¹¹ M. Zdanowicz, A. Doliwa-Klepacka, *Osobowy ruch graniczny po wejściu Polski do strefy Schengen*, [w:] *Polska w Schengen*, red. M. Zdanowicz, Białystok 2009, s. 19.

¹² A. Bernatowicz, *Praktyki wizowe po przystąpieniu Polski do Schengen na przykładzie Konsulatu Generalnego RP w Grodnie*, [w:] *Polska w Schengen*, s. 119, 123.

Wykres 1. Osobowy ruch graniczny – liczba przekroczeń przez cudzoziemców na odcinku granicy Polski z Rosją, Ukrainą i Białorusią w latach 2002-2009

Źródło: Komenda Główna Straży Granicznej, Statystyki, [online] <http://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, 17 VIII 2015.

Analiza danych zaprezentowanych na wykresie 1 pozwala na wysunięcie kilku głównych wniosków. W pierwszej kolejności zauważyć można wpływ wprowadzenia obowiązku wizowego (w ramach wspomnianego procesu dostosowania prawa polskiego do dorobku UE) i opłat wizowych na liczbę przekroczeń wschodniej granicy Polski – przypomnijmy, miało to miejsce w październiku 2003 r. W roku tym ruch osobowy na granicy z Rosją, Białorusią i Ukrainą spadł o odpowiednio: 20,58%, 7,28% i 4,6%. Jednakże analiza kolejnych okresów pozwala stwierdzić, iż zmiany miały charakter krótkookresowego trendu, który ulega odwróceniu już w 2004 r. (z wyjątkiem ruchu osobowego na granicy z Białorusią¹³). W kolejnych latach zwiększenie atrakcyjności Polski jako członka UE czy dobra koniunktura gospodarcza sprzyjały ruchliwości granicznej na omawianych odcinkach granicy. Do istotnej zmiany doszło wraz z przyjęciem przez Polskę pełnego dorobku Schengen. W roku 2008 w porównaniu z rokiem 2007 na odcinku granicy z Rosją ruch osobowy spadł o 33,86%, na granicy z Białorusią – o 43,37%, a z Ukrainą – o 15,24%.

Świadomość konsekwencji tak znacznego spadku w ruchu osobowym budziła zaniepokojenie i potrzebę zastosowania instrumentów wychodzącym naprzeciw temu negatywnemu zjawisku. Istotny spadek w ruchu osobowym czy zmniejszenie wymiany w pierwszym okresie funkcjonowania pełnego dorobku Schengen zrodziły postulaty docelowej liberalizacji reżimu wizowego. W krótszej perspektywie podnoszono zasadność wykorzystania możliwości – przewidywanych przez prawo unijne – odstępiania

¹³ W przypadku granicy z Białorusią negatywny trend w postaci spadku w ruchu osobowym uległ odwróceniu później, w 2005 r. Przypuszczać należy, iż – ze względu na niski poziom dobrobytu obywateli Białorusi – wprowadzone w 2003 r. opłaty wizowe okazały się bardziej dotkliwe.

od reżimu wizowego przy przekraczaniu zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Jednym z owych instrumentów jest instytucja małego ruchu granicznego¹⁴.

II. MAŁY RUCH GRANICZNY – ZARYS KONSTRUKCJI INSTRUMENTU

Zasady małego ruchu granicznego zostały ustanowione rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1931/2006 z 20 grudnia 2006 r.¹⁵ Rozporządzenie (w art. 3) definiuje mały ruch graniczny jako regularne przekraczanie zewnętrznej granicy lądowej przez mieszkańców strefy przygranicznej w celu pobytu w tej strefie, m.in. ze względów społecznych, kulturalnych, uzasadnionych powodów ekonomicznych bądź ze względów rodzinnych. Podstawowym warunkiem korzystania z możliwości przekraczania granicy w ramach MRG jest zamieszkanie w strefie przygranicznej przez okres – co do zasady – nie krótszy niż rok. Kolejne warunki korzystania z MRG obejmują posiadanie zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego, brak wpisu (w stosunku do mieszkańca strefy przygranicznej) o odmowie wjazdu w Systemie Informacyjnym Schengen; osoby zainteresowane przekraczaniem granicy w ramach MRG nie mogą być uważane za stanowiących zagrożenie dla porządku publicznego, bezpieczeństwa wewnętrznego, zdrowia publicznego lub stosunków międzynarodowych żadnego z państw członkowskich UE.

Kwestią mającą doniosły wpływ na realizację instytucji MRG w praktyce było zdefiniowanie strefy przygranicznej, określającej zakres terytorialny małego ruchu granicznego. Artykuł 3 rozporządzenia 1931/2006 strefę przygraniczną definiuje jako obszar rozciągający się nie dalej niż trzydzieści kilometrów od granicy, przy czym jednostki podziału administracyjnego, których część leży w tej odległości, a część położona jest między trzydziestym a pięćdziesiątym kilometrem od linii granicy, uznaje się także za część strefy przygranicznej.

Dla realizacji MRG istotne także pozostawało określenie możliwej długości pobytu w strefie przygranicznej; w omawianym rozporządzeniu (art. 5) określono maksymalny dozwolony czas trwania każdego nieprzerwanego pobytu w ramach zasad MRG, który nie może przekraczać trzech miesięcy.

W tym miejscu konieczne staje się podkreślenie, że na mocy omawianego rozporządzenia (art. 1) państwa członkowskie zostały upoważnione do zawierania umów dwustronnych (z sąsiadującym państwem trzecim) celem wdrożenia zasad MRG¹⁶.

¹⁴ A. Doliwa-Klepacka, *Możliwości odstąpienia od reżimu wizowego przy przekraczaniu zewnętrznej granicy Unii Europejskiej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2011, z. 9: *Przyjazna granica niezbędnym elementem wzmacniania stosunków społeczeństw Polski i Rosji*, s. 142, 147.

¹⁵ Rozporządzenie (WE) nr 1931/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. ustanawiające przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich i zmieniające postanowienia Konwencji z Schengen, Dz.U. UE L 405, 30 XII 2006.

¹⁶ Warunkiem koniecznym jest zgodność tych umów z przepisami rozporządzenia nr 1931/2006. W tym celu ustanowione zostały obowiązkowe konsultacje państw członkowskich z Komisją Euro-

Państwa w umowach tych dookreślić mogą m.in. czas (określony rozporządzeniem jedynie jako czas minimalny) zamieszkiwania w strefie przygranicznej upoważniający do korzystania z MRG. Analiza rozwiązań przyjętych w umowach zawartych przez Polskę z Ukrainą (umowa podpisana 28 marca 2008 r. weszła w życie 1 lipca 2009 r.) czy z Rosją (umowa podpisana 14 grudnia 2011 r. weszła w życie 27 lipca 2012 r.) wskazuje, że niewykorzystane są wszystkie ułatwienia dopuszczalne rozporządzeniem nr 1931/2006. Przykładowo, zarówno umowa z Ukrainą (art. 2 pkt d)¹⁷, jak i umowa z Rosją (art. 2 pkt e)¹⁸ określają, że minimalny czas zamieszkiwania w strefie przygranicznej uprawniający do korzystania z możliwości przekraczania granicy w ramach MRG nie może być krótszy niż trzy lata. Pomimo że rozporządzenie (art. 11) dopuszcza możliwość nieodpłatnego wydawania zezwolenia na przekroczenie granicy w ramach MRG, zarówno umowa z Ukrainą (art. 9), jak i umowa z Rosją (art. 9) wprowadzają taką opłatę, przy czym obie umowy przewidują kategorie podlegające zwolnieniu (przykładowo, na mocy umowy z Ukrainą (art. 9 pkt 2) z opłaty pozostają zwolnione osoby niepełnoletnie, osoby niepełnosprawne oraz emeryci i renciści).

O ile zawarte przez Polskę umowy ustanawiają bardziej rygorystyczne warunki przekraczania granicy w ramach MRG niż na to pozwala rozporządzenie nr 1931/2006, to warto jednocześnie podkreślić wysiłki w pewnych obszarach funkcjonowania małego ruchu granicznego w kierunku większej liberalizacji niż dopuszczona rozporządzeniem.

Ukierunkowane na wspieranie i umacnianie dobrosąsiedzkich relacji, wspieranie rozwoju kontaktów między mieszkańcami regionów przygranicznych (jak wskazuje na to preambuła umowy o małym ruchu granicznym między Polską a Rosją) państwa-strony umowy – co należy podkreślić – wspólnie¹⁹ apelowały o wprowadzenie zmian w rozporządzeniu nr 1931/2006 zmierzających do objęcia całego obwodu kaliningradzkiego strefą przygraniczną. Za słuszne uznano przesłanki²⁰ do zmiany rozporządzenia w sprawie małego ruchu granicznego ze względu na specyficzną lokalizację Kalinin-

pejską przed zawarciem lub zmianą stosownej umowy dwustronnej. Za: A. Doliwa-Klepacka, *Local Border Traffic in European Union Legislation*, [w:] *Local Border Traffic on the Polish Section of the European Union External Border*, red. M. Zdanowicz, Warszawa–Białystok 2014, s. 54.

¹⁷ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach małego ruchu granicznego, podpisana w Kijowie dnia 28 marca 2008 roku oraz Protokół podpisany w Warszawie dnia 22 grudnia 2008 roku, między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zmianie Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach małego ruchu granicznego, podpisanej w Kijowie dnia 28 marca 2008 roku, Dz.U. 2009, nr 103, poz. 858.

¹⁸ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 2011 r., Dz.U. 2012, nr 0, poz. 814.

¹⁹ W dniu 6 IV 2010 r. ówczesny minister spraw zagranicznych Polski Radosław Sikorski oraz Rosji Siergiej Ławrow wystosowali wspólną deklarację w sprawie funkcjonowania przepisów dotyczących małego ruchu granicznego w odniesieniu do obwodu kaliningradzkiego.

²⁰ Argumentem przemawiającym za uznaniem całego obwodu kaliningradzkiego za strefę przygraniczną jest m.in. fakt, że region ten w konsekwencji rozszerzenia UE w 2004 r. stał się jedyną enklawą na terytorium UE otoczoną dwoma państwami członkowskimi. Dodatkowo stolica regionu – najbardziej zaludniony obszar obwodu – stosownie do definicji strefy przygranicznej nie byłaby objęta zasięgiem małego ruchu granicznego. Za: J. Fomina, *Umowa o małym ruchu granicznym z obwodem kalinin-*

gradu i ostatecznie, w styczniu 2012 r., w życie weszło rozporządzenie nr 1342/2011²¹, na mocy którego wprowadzono szczególne odstępstwo umożliwiające uznanie całego obwodu kaliningradzkiego za strefę przygraniczną. Co ważne dla dalszych rozważań w zakresie konsekwencji funkcjonowania MRG dla regionów przygranicznych, do obszaru uznawanego za strefę przygraniczną włączono także odpowiadający obwodowi kaliningradzkiemu obszar po polskiej stronie granicy, uzasadniając to dążeniem, by stosowanie małego ruchu granicznego przyniosło w tym regionie rzeczywiste skutki w postaci zwiększonych możliwości handlu czy wymiany między obwodem kaliningradzkim a głównymi ośrodkami północnej Polski.

III. FUNKCJONOWANIE MAŁEGO RUCHU GRANICZNEGO – PRÓBA OCENY BILANSU KONSEKWENCJI

Konsekwencje funkcjonowania instytucji małego ruchu granicznego determinowane są przez szereg czynników, m.in. przez skalę zjawiska. Jak wynika z analizy danych za-prezentowanych na wykresie 2, instytucja małego ruchu granicznego cieszy się dużą popularnością wśród obywateli obszarów przygranicznych.

Od chwili wejścia w życie umów o MRG z Ukrainą i Rosją nieprzerwanie rośnie liczba przekroczeń granicy w ramach instytucji MRG, przy czym należy dodać, że przekroczenia cudzoziemców granicy polsko-ukraińskiej i polsko-rosyjskiej w ramach małego ruchu granicznego stanowiły odpowiednio 53,6% i 50,5% przekroczeń cudzoziemców na tych odcinkach granicy²².

Rosnącej dynamice przekroczeń w ramach małego ruchu granicznego towarzyszyło zwiększenie wydatków pieniężnych ponoszonych przez cudzoziemców przekraczających granicę w ramach tej instytucji. W przypadku MRG z Ukrainą, o ile w 2010 r. szacunkowo cudzoziemcy wydali w Polsce 719,5 mln zł²³, to w 2011 r. wydatki te wzrosły o 69,3% do wysokości 1,2 mld zł²⁴ (w kolejnych latach wysokość wydatków rosła nadal:

gradzkim: sukces polskiej prezydencji oraz budowanie zaufania między Polską a Rosją, Warszawa 2012, s. 2, *Analiza Fundacji Batorego*.

²¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1342/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (WE) nr 1931/2006 w odniesieniu do włączenia obwodu kaliningradzkiego i niektórych powiatów polskich do obszaru uznawanego za strefę przygraniczną, Dz.U. UE L 347, 30 XII 2011.

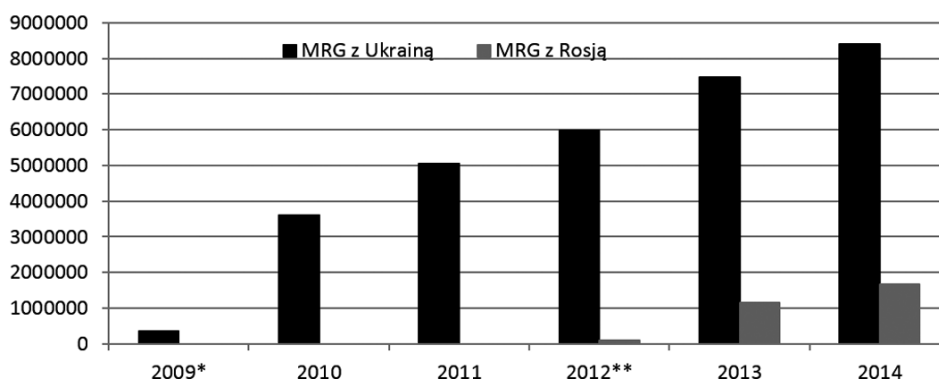
²² Obliczenia własne na podstawie danych Komendy Głównej Straży Granicznej: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/polskie_formacje_graniczne/statystyki/, 26 VIII 2015.

²³ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2010 r.*, Warszawa–Rzeszów 2011, s. 43, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

²⁴ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2011 r.*, Warszawa–Rzeszów 2012, s. 45, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

w 2012 r. ukształtowała się na poziomie 1,5 mld zł²⁵, a w 2013 r. wyniosła 2,3 mld zł, co stanowiło 49,8% wydatków cudzoziemców przekraczających granicę polsko-ukraińską²⁶). Wzrost wydatków cudzoziemców przekraczających granicę w ramach MRG widoczny jest także na granicy Polski z obwodem kalingradzkim: o ile w 2013 r. wydatki te ukształtowały się na poziomie 217,7 mln zł, to w 2014 r. wyniosły już 409,7 mln zł²⁷.

Wykres 2. Liczba przekroczeń na granicy Polski z Ukrainą oraz na granicy Polski z Rosją przez cudzoziemców w ramach małego ruchu granicznego

* umowa o MRG z Ukrainą weszła w życie 1 lipca 2009 r.

** umowa o MRG z Rosją weszła w życie 27 lipca 2012 r.

Źródło: Komenda Główna Straży Granicznej, Statystyki, [online] <http://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, 26 VIII 2015.

Zdecydowana większość wydatków cudzoziemców przekraczających granice w ramach MRG przeznaczona jest na zakup towarów (w 2013 r. w przypadku MRG z Ukrainą i Rosją udział wydatków na zakupy w ogóle wydatków wynosił odpowiednio 99,8% i 92,7%²⁸). Zakupy stanowią bowiem jeden z głównych celów wizyty w Polsce

²⁵ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.*, Warszawa–Rzeszów 2013, s. 46, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

²⁶ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2013 r.*, Warszawa–Rzeszów 2014, s. 49, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

²⁷ Obliczenia własne na podstawie: *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2014, s. 12, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*; *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2014, s. 6, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*; *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2014, s. 6, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*; *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2015, s. 8, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

²⁸ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów... w 2013 r.*, s. 131.

cudzoziemców przekraczających granice w ramach MRG. Jednocześnie – w świetle wyników badań przeprowadzonych w *Konsulacie RP w Kaliningradzie*, w *Konsulacie RP we Lwowie* i *Konsulacie RP w Łucku na Ukrainie w 2013 r.* – warto zauważyć, że struktura wyjazdów według celu wizyty w Polsce wśród mieszkańców strefy przygranicznej po stronie ukraińskiej kształtuje się nieco odmiennie niż wśród mieszkańców strefy przygranicznej obwodu kaliningradzkiego. Badania wskazują, że wśród respondentów z obwodu kaliningradzkiego jako motyw wyjazdu przeważają cele turystyczne (82% wskazań), natomiast w celu zrobienia zakupów wyjeżdża 76% badanych. Niespełna 6% odpowiedzi udzielonych przez respondentów ze strefy przygranicznej obwodu kaliningradzkiego wskazuje jako pobudkę do przekraczania granicy chęć odwiedzenia rodziny w Polsce²⁹. W przypadku mieszkańców strefy przygranicznej po stronie ukraińskiej zakupy stanowią główny motyw przekraczania granicy (77% odpowiedzi), jednakże struktura wyjazdów ze względu na cel wizyty w Polsce jest bardziej zróżnicowana. Pojawiają się takie motywy, jak nauka, a znacznie bardziej istotny udział mają wyjazdy w celach rodzinnych – na ten motyw wskazało prawie 30% respondentów. W przypadku respondentów-mieszkańców strefy przygranicznej na Ukrainie turystyka stanowi znacznie mniej częstą pobudkę do wyjazdów niż w przypadku respondentów z obwodu kaliningradzkiego³⁰. Wyjaśnienie tego stanu rzeczy można wiązać z obszarem, na którym funkcjonuje strefa małego ruchu granicznego. Efektem (jak już sygnalizowano) wspólnych, polskich i rosyjskich, wysiłków na rzecz uznania całego obwodu kaliningradzkiego za strefę przygraniczną jest także to, że strefa małego ruchu granicznego między Polską a Rosją obejmuje takie miasta, jak Gdańsk, Gdynia, Sopot, Elbląg czy Olsztyn. Polska część strefy małego ruchu granicznego z Rosją zajmuje łącznie obszar 16,5 tys. km², który zamieszkuje około 1,9 mln ludności. Z kolei polska część strefy małego ruchu granicznego przy granicy z Ukrainą obejmuje obszar mniejszy – 13,4 tys. km², który zamieszkuje około 0,8 mln ludności (tab. 1). Co istotne, miasta takie jak Lublin czy Rzeszów nie zostały objęte uproszczonym systemem przekraczania granicy, co może stanowić powód mniejszego zainteresowania wyjazdami turystycznymi.

Jednocześnie analiza stref przygranicznych pozwala zauważyć – podnoszoną w dyskusji o konsekwencjach funkcjonowania MRG – pewną asymetrię³¹. Porównując strefy

²⁹ Dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość udzielenia więcej niż jednej odpowiedzi.

³⁰ A. Piekutowska, R. Kamiński, I.E. Wakuluk, *Analysis of the Character and Selected Socio-economic Aspects of Implementing Agreements on Local Border Traffic on Poland's Border with Ukraine and Russia – Results of Qualitative Research*, [w:] *Local Border Traffic...*, s. 156.

³¹ Rozważania na temat asymetrii korzyści z funkcjonowania małego ruchu granicznego nie będą odnosiły się do małego ruchu granicznego na granicy polsko-ukraińskiej. Ze względu na fakt, iż wprowadzeniu obowiązku wizowego dla obywateli Ukrainy w 2003 r. nie towarzyszyło nałożenie takiego obowiązku przez Ukrainę na obywateli polskich, polscy obywatele mogą nadal podróżować w ruchu bezwizowym na terenie całej Ukrainy (do 90 dni) – nie korzystają więc z instytucji małego ruchu granicznego. Kwestia asymetrii potencjału polskiej i rosyjskiej części stref przygranicznych podnoszona była już na etapie uchwalania ustawy o ratyfikacji Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach MRG. Por.: *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych i Komisji Spraw Zagranicznych z 29 lutego 2012 r.*, Biuro Komisji Sejmowych, Warszawa 2012.

przygraniczne po polskiej i po rosyjskiej stronie MRG, nietrudno odnotować bowiem, że uprawnionych do korzystania z uproszczonego sposobu przekraczania granicy jest ponad dwa razy więcej mieszkańców po stronie polskiej niż po stronie obwodu kaliningradzkiego. Jednakże statystyki wydanych zezwoleń na mały ruch graniczny nie potwierdzają efektu asymetrii: Konsulat Generalny RP w Kaliningradzie od początku obowiązywania umowy do końca stycznia 2013 r. wydał blisko 19 tys. zezwoleń na MRG. W tym samym czasie Konsulat Generalny FR w Gdańsku wydał polskim obywatelom 14,5 tys. zezwoleń³². Dodatkowo nie występuje silna asymetria w zakresie wydatków ponoszonych przez mieszkańców obu części strefy MRG między Polską a Rosją: w 2013 r. wydatki poniesione przez cudzoziemców w Polsce (w ramach MRG) wyniosły 217 mln 708 tys. zł, natomiast wydatki poniesione przez Polaków ukształtowały się na zbliżonym poziomie 207 mln 206 tys. zł³³.

Tabela 1. Strefy małego ruchu granicznego

MRG Z UKRAINĄ		
	STREFA PRZYGRANICZNA PO STRONIE POLSKIEJ	STREFA PRZYGRANICZNA PO STRONIE UKRAIŃSKIEJ
Obszar	13,4 tys. km ²	24 tys. km ²
Liczba mieszkańców strefy	0,8 mln	1,2 mln
MRG Z ROSJĄ		
	STREFA PRZYGRANICZNA PO STRONIE POLSKIEJ	STREFA PRZYGRANICZNA PO STRONIE ROSYJSKIEJ
Obszar	16,5 tys. km ²	15,1 tys. km ²
Liczba mieszkańców strefy	1,9 mln	0,9 mln

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2013 r.*, Warszawa–Rzeszów 2014, s. 48, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

Wydatki ponoszone przez podróżujących w ramach małego ruchu granicznego niosą pozytywne konsekwencje w strefie przygranicznej. Ilustracją pozytywnych zmian jest m.in. dynamicznie zwiększająca się liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego przy granicy z Ukrainą po wprowadzeniu małego ruchu granicznego, pod

³² Komisja Europejska, *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady „Sprawozdanie dotyczące wdrożenia i funkcjonowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1342/2011 zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 1931/2006 w sprawie włączenia obwodu kaliningradzkiego i niektórych polskich okręgów administracyjnych do obszaru uznawanego za strefę przygraniczną oraz dotyczące dwustronnej umowy zawartej w związku z tą zmianą między Polską a Federacją Rosyjską”*, Bruksela, 19 II 2014 r., COM(2014) 74 final, s. 4.

³³ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów... w 2013 r.*, s. 129, 179.

koniec 2013 r. w strefie przy granicy z Ukrainą było ich o 62,5% więcej niż w 2009 r.³⁴ Mały ruch graniczny uznawany jest także za pozytywny impuls rozwoju gospodarczego strefy przygranicznej z obwodem kaliningradzkim. Przykładem nowo powstałej inwestycji, której odbiorcą w założeniu mieli być liczni cudzoziemcy podróżujący w ramach MRG, jest m.in. otwarta we wrześniu 2014 r. Galeria Warmińska w Olsztynie. W liczącym zaledwie 17 tys. mieszkańców Braniewie w odpowiedzi na znacznie zwiększony popyt – ze strony mieszkańców obwodu kaliningradzkiego – od czasu wprowadzenia w życie MRG powstają liczne sklepy (jak Deichmann, Avans, Netto). Ich funkcjonowanie nie miałoby uzasadnienia w oparciu jedynie o popyt mieszkańców miasta³⁵. Na ożywienie wymiany handlowej i ruchu turystycznego oraz wzrostu dochodów wskazują wyniki badań realizacji umowy o małym ruchu granicznym z Rosją³⁶. Jednocześnie te same badania wskazują na możliwości zwiększania korzyści z małego ruchu granicznego w strefie przygranicznej z obwodem kaliningradzkim. Wyzwaniem w tym zakresie pozostaje poprawa infrastruktury i usprawnienia w zakresie komunikacji.

Analiza korzyści z funkcjonowania małego ruchu granicznego wymaga również podjęcia kwestii praktyk niezgodnych z podpisanymi umowami o MRG. W pierwszej kolejności należy podkreślić, iż strony umów deklarują prawidłową realizację umów o MRG, co potwierdzają sprawozdania Komisji Europejskiej³⁷. Warto zauważyć, że już na etapie procedury uzyskiwania zezwoleń na przekraczanie granic w ramach MRG do nielicznych należą przypadki odmowy wydania zezwolenia czy cofnięcia zezwoleń³⁸. Nie spełniły się w praktyce także obawy o wzrost przestępczości, przemytu czy – w przypadku strefy przygranicznej z obwodem kaliningradzkim – obecności rosyjskiej mafii w Polsce³⁹. Co interesujące, prawidłowa realizacja w praktyce umów o małym ruchu granicznym podpisanych przez Polskę z Ukrainą i Rosją używana jest jako argument w dyskusji o zniesieniu obowiązku wizowego dla obywateli Rosji i Ukrainy. Na taki związek wskazują same strony umowy – minister spraw zagranicznych Rosji, Siergiej Ławrow, w kontekście zabiegów strony rosyjskiej o zniesienie wiz przez UE

³⁴ Tamże, s. 55.

³⁵ Ł. Wenerski, P. Kaźmierkiewicz, *Krajobraz pogranicza. Perspektywy i doświadczenia funkcjonowania małego ruchu granicznego z obwodem kaliningradzkim*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013, s. 12.

³⁶ K. Gomółka, *Współpraca transgraniczna samorządów województwa pomorskiego w dobie Małego Ruchu Granicznego*, [w:] *Społeczne oblicza Europy XXI wieku*, red. B. Koszel, D. Mierzejewski, Z. Popławski, Piła 2015, s. 555.

³⁷ Por.: Komisja Europejska, *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady...*, COM(2014) 74 final.

³⁸ Badania małego ruchu granicznego między Polską a Ukrainą wskazują, że odsetek decyzji odmownych o wydaniu zezwolenia na mały ruch graniczny kształtuje się na poziomie niespełna 0,5%; na podobnym poziomie kształtuje się odsetek cofnięć zezwoleń: z 186 950 zezwoleń wydanych na Ukrainie od początku funkcjonowania MRG do końca czerwca 2013 r. cofnięto zaledwie 942 zezwolenia. Za: R. Kamiński, *Local Border Traffic between the Republic of Poland and Ukraine. The Procedural Aspect, Scale and Dynamics of the Phenomenon – Results of Quantitative Studies*, [w:] *Local Border Traffic...*, s. 179.

³⁹ Ł. Wenerski, P. Kaźmierkiewicz, *Krajobraz pogranicza...*, s. 18.

w ruchu turystycznym nawiązał wprost do doświadczeń z wdrażania MRG, które według niego stanowią przesłankę szybszego osiągnięcia porozumienia w sprawie dalszej liberalizacji⁴⁰.

O ile zasadne jest umiejscowienie rozważań o możliwości dalszej liberalizacji polityki wizowej UE w szerszym kontekście dialogu wizowego między UE a Rosją i Ukrainą, to zagadnienie te przekracza zakres niniejszego opracowania. Konieczne jednakże staje się podkreślenie, że dialog o zniesieniu obowiązku wizowego charakteryzuje się znacznym upolitycznieniem⁴¹, stąd wpływ pozytywnych doświadczeń z liberalizacji zasad ruchu osobowego w ramach MRG może być argumentem o ograniczonej sile oddziaływania. Niemniej jednak sukces funkcjonowania małego ruchu granicznego potwierdza zdolność sąsiadów do efektywnej kontroli granic i fakt ten nie może być podważany.

ZAKOŃCZENIE

Choć instytucja małego ruchu granicznego pozostaje ograniczona do osób zamieszkujących strefy przygraniczne, to jej wpływ na rozwój regionów przygranicznych nie może być niedoceniony. Przytoczone w artykule dane o szerokim zainteresowaniu instytucją MRG mieszkańców obszarów przygranicznych, dynamice wzrostu wydatków dokonywanych przez cudzoziemców przekraczających granice w ramach tego uproszczonego trybu oraz wyniki badań wskazujących na procesy rozwoju gospodarczego regionów objętych funkcjonowaniem instytucji małego ruchu granicznego z jednoczesną ograniczoną skalą zjawisk niepożądanych związanych z realizacją instytucji MRG w praktyce pozwalają potwierdzić, że cele wyznaczone instytucji małego ruchu granicznego są w praktyce osiągalne. Nadto należy stale mieć na uwadze pozytywne konsekwencje funkcjonowania małego ruchu granicznego w obszarach, które nie niosą bezpośrednich korzyści ekonomicznych, takich jak możliwość odwiedzania swojej rodziny – częsta pobudka do wyjazdu mieszkańców ukraińskiej strefy przygranicznej. Pod wpływem znacznie częstszych odwiedzin mieszkańców obwodu kaliningradzkiego w Polsce zmienia się także w polskiej świadomości obraz Rosjanina – zmiany w zakresie stereotypów są nie do przecenienia. Uwzględniając ponadto niską skalę zjawisk niepożądanych towarzyszących zwiększonej dynamice ruchu osobowego pod wpływem wprowadzenia MRG w życie, bilans konsekwencji realizacji umów o małym ruchu granicznym ocenić należy jako pozytywny. Co więcej, korzyści z liberalizacji zasad ruchu osobowego odnoszą obie strony umów – liberalizacja ta nie jest więc grą o sumie zerowej.

⁴⁰ Wypowiedź S. Ławrowa podczas wspólnej konferencji prasowej w Warszawie w 2013 r. ministrów spraw zagranicznych Rosji, Polski i Niemiec. Za: *tamże*, s. 31.

⁴¹ P. Apostolidis, *Dialog wizowy między Unią Europejską a Federacją Rosyjską i Ukrainą*, Uniwersytet Łódzki, 2013, [online] <http://www.wpia.uni.lodz.pl/zeupi/Publikacje/Piotr%20Apostolidis%20Dialog%20wizowy%20mi%20C4%99dzy%20Uni%20C4%85%20Europejsk%20C4%85%20a%20Federa%c4%85%20Rosyjsk%20i%20Ukrain%20C4%85.pdf>, 6 IX 2015.

BIBLIOGRAFIA

- Apostolidis P., *Dialog wizowy między Unią Europejską a Federacją Rosyjską i Ukrainą*, Uniwersytet Łódzki, 2013, [online] <http://www.wpia.uni.lodz.pl/zeupi/Publikacje/Piotr%20Apostolidis%20Dialog%20wizowy%20mi%C4%99dzy%20Uni%C4%85%20Europejsk%C4%85%20a%20Federacj%C4%85%20Rosyjsk%C4%85%20i%20Ukrain%C4%85.pdf>.
- Bernatowicz A., *Praktyki wizowe po przystąpieniu Polski do Schengen na przykładzie Konsulatu Generalnego RP w Grodnie*, [w:] *Polska w Schengen*, red. M. Zdanowicz, Białystok 2009.
- Doliwa-Klepcka A., *Local Border Traffic in European Union Legislation*, [w:] *Local Border Traffic on the Polish Section of the European Union External Border*, red. M. Zdanowicz, Warszawa–Białystok 2014.
- Doliwa-Klepcka A., *Możliwości odstąpienia od reżimu wizowego przy przekraczaniu zewnętrznej granicy Unii Europejskiej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2011, z. 9: *Przyjazna granica niezbędnym elementem wzmacniania stosunków społeczeństw Polski i Rosji*.
- Dubowski T., *Granica polsko-rosyjska jako granica zewnętrzna Unii Europejskiej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2011, z. 9: *Przyjazna granica niezbędnym elementem wzmacniania stosunków społeczeństw Polski i Rosji*.
- Fomina J., *Umowa o małym ruchu granicznym z obwodem kaliningradzkim: sukces polskiej prezydencji oraz budowanie zaufania między Polską a Rosją*, Warszawa 2012, *Analiza Fundacji Batorego*.
- Gomółka K., *Współpraca transgraniczna samorządów województwa pomorskiego w dobie Małego Ruchu Granicznego*, [w:] *Spółeczne oblicza Europy XXI wieku*, red. B. Koszel, D. Mierzejewski, Z. Popławski, Piła 2015.
- Kamiński R., *Local Border Traffic between the Republic of Poland and Ukraine. The Procedural Aspect, Scale and Dynamics of the Phenomenon – Results of Quantitative Studies*, [w:] *Local Border Traffic on the Polish Section of the European Union External Border*, red. M. Zdanowicz, Warszawa–Białystok 2014.
- Komenda Główna Straży Granicznej, Statystyki, [online] <http://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>.
- Komisja Europejska, *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady „Drugie sprawozdanie z wdrażania i funkcjonowania przepisów dotyczących małego ruchu granicznego wprowadzonych rozporządzeniem nr 1931/2006”*, Bruksela, 9 II 2011, KOM(2011) 47 wersja ostateczna.
- Komisja Europejska, *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady „Sprawozdanie dotyczące wdrożenia i funkcjonowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1342/2011 zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 1931/2006 w sprawie włączenia obwodu kaliningradzkiego i niektórych polskich okręgów administracyjnych do obszaru uznanego za strefę przygraniczną oraz dotyczące dwustronnej umowy zawartej w związku z tą zmianą między Polską a Federacją Rosyjską”*, Bruksela, 19 II 2014 r., COM(2014) 74 final.
- Mikuła-Bączek E., *Czynniki ograniczające i aktywizujące współpracę transgraniczną Polski i Ukrainy*, [w:] *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych*, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2008.

- Miszczuk A., *Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego*, Lublin 2013.
- Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych i Komisji Spraw Zagranicznych z 29 lutego 2012 r.*, Biuro Komisji Sejmowych, Warszawa 2012.
- Piekutowska A., Dubowski T., *Wschodnia granica Polski zewnętrzną granicą UE – konsekwencje dla ruchów migracyjnych do Polski*, [w:] *Granice wewnętrzne i zewnętrzne Unii Europejskiej. Pomiędzy otwartością a izolacją*, red. J. Jańczak, M. Musiał-Karg, Poznań 2011.
- Piekutowska A., Kamiński R., Wakuluk I.E., *Analysis of the Character and Selected Socio-economic Aspects of Implementing Agreements on Local Border Traffic on Poland's Border with Ukraine and Russia – Results of Qualitative Research*, [w:] *Local Border Traffic on the Polish Section of the European Union External Border*, red. M. Zdanowicz, Warszawa–Białystok 2014.
- Rosik P., *Dostępność lądowa przestrzeni Polski w wymiarze europejskim*, Warszawa 2012, *Prace Geograficzne PAN*, 233.
- Rozporządzenie (WE) nr 1931/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. ustanawiające przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich i zmieniające postanowienia Konwencji z Schengen*, Dz.U. UE L 405, 30 XII 2006.
- Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen)*, Dz.U. UE L 105, 13 IV 2006.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1342/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (WE) nr 1931/2006 w odniesieniu do włączenia obwodu kaliningradzkiego i niektórych powiatów polskich do obszaru uznawanego za strefę przygraniczną*, Dz.U. UE L 347, 30 XII 2011.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 574/1999 z dnia 12 marca 1999 r. określające państwa trzecie, których obywatele podlegają obowiązkowi wizowemu przy przekraczaniu granic zewnętrznych Państw Członkowskich*, Dz.U. UE L 72, 18 III 1999.
- Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2010 r.*, Warszawa–Rzeszów 2011, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2011 r.*, Warszawa–Rzeszów 2012, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.*, Warszawa–Rzeszów 2013, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2013 r.*, Warszawa–Rzeszów 2014, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2014, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.

- Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2014, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2014, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014 roku*, Warszawa–Rzeszów 2015, *Informacje i Opracowania Statystyczne – Urząd Statystyczny w Rzeszowie*.
- Sidorowicz L., *Znaczenie granic państwowych w warunkach otwartości gospodarek na wymianę handlową*, „*Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*” 2010, nr 1 (4).
- Szul R., *Rola granicy w gospodarce – próba ujęcia teoretycznego*, [w:] *Rola granicy i współpracy transgranicznej w rozwoju regionalnym i lokalnym*, red. A. Mync, R. Szul, Warszawa 1999.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach małego ruchu granicznego*, podpisana w Kijowie dnia 28 marca 2008 roku, oraz *Protokół, podpisany w Warszawie dnia 22 grudnia 2008 roku, między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zmianie Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach małego ruchu granicznego*, podpisanej w Kijowie dnia 28 marca 2008 roku, Dz.U. 2009, nr 103, poz. 858.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego*, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 2011 r., Dz.U. 2012, nr 0, poz. 814.
- Wenerski Ł., Kaźmierkiewicz P., *Krajobraz pogranicza. Perspektywy i doświadczenia funkcjonowania małego ruchu granicznego z obwodem kaliningradzkim*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013.
- Wróblewski Ł., *Peryferyjność geograficzna a peryferyjność ekonomiczna regionu przygranicznego*, „*Biuletyn Instytutu Zachodniego*” 2012, nr 113.
- Zdanowicz M., Doliwa-Klepcka A., *Osobowy ruch graniczny po wejściu Polski do strefy Schengen*, [w:] *Polska w Schengen*, red. M. Zdanowicz, Białystok 2009.

Dr Agnieszka Marta PIEKUTOWSKA (1981) – adiunkt w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Wydziału Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku; absolwentka europeistyki w Szkole Głównej Handlowej – Kolegium Gospodarki Światowej (2008 r. – tytuł doktora nauk ekonomicznych). Jej zainteresowania badawcze obejmują m.in. procesy migracyjne, zagadnienie integracji i globalizacji. Autorka *Labour Immigration in the European Union* (Warszawa 2012) oraz kilkunastu artykułów.